

VY_32_INOVACE_046

VÝUKOVÝ MATERIÁL zpracovaný v rámci projektu EU peníze školám

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

Registrační číslo projektu: CZ. 1.07. /1. 5. 00 / 34. 0696

Šablona: III/2

Název: Demokracie - prezentace

Vyučovací předmět: Občanská nauka

Ročník: 2.

Autor: Ing. Jiří Franc

Ověřeno ve výuce dne: dd. mm. rrrr

Třída: 2.C

Česká lesnická akademie Trutnov, střední škola a vyšší odborná škola

- **Anotace:** prezentace představuje problematiku demokracie - jedné z forem vlády. Zabývá se vztahem ideální a reálné demokracie, shrnuje znaky reálné demokracie a poskytuje stručné odpovědi na základní otázky s demokracií spojené. Zvláštní pozornost je věnována vztahu demokracie, svobody a ekonomiky. Prezentace obsahuje motivační otázky pro žáky, vyžaduje jejich aktivní zapojení do probíraných témat. Zjištění odpovědí vyžaduje jak práci s vlastní prezentací, tak využívání volně dostupných zdrojů informací.

Prezentace obsahuje ilustrativní obrazové materiály.

Součástí prezentace je seznam použitých informačních pramenů.

- **Autor:** Ing. Jiří Franc
- **Jazyk :** Čeština
- **Očekávaný výstup :** společenskovední vzdělávání
- **Speciální vzdělávací potřeby :** žádné
- **Klíčová slova :** demokracie, reálná demokracie, zastupitelská demokracie, přímá demokracie, neliberální demokracie
- **Druh učebního materiálu:** prezentace
- **Druh interaktivity:** výklad
- **Cílová skupina:** žák
- **Stupeň a typ vzdělávání:** středoškolské odborné vzdělávání
- **Typická věková skupina:** 15 - 19 let

Demokracie

- Slovo pochází z **antického Řecka** (Athén) **6. st. př. nl.**
- Význam pojmu v nejužším pojetí
  - **Vláda lidu** (lidovláda)
  - *Démos* = lid
  - *Kratos* = síla, moc, vláda
- Další významy
  - Jedna z praktických **forem vlády**
  - Přístup člověka k životu a světu = **člověk demokrat**

- *Demokracie není jen formou státní, není jen tím, co je napsáno v ústavách; demokracie je názor na život, spočívá na důvěře v lidi, lidskost a v lidství, a není důvěry bez lásky, není láska bez důvěry.*

Řekl jsem jednou, že demokracie je diskuse. Ale pravá diskuse je možná jen tam, kde si lidé navzájem důvěřují a poctivě hledají pravdu. Demokracie, to je hovor mezi rovnými, přemýšlení svobodných občanů před celou veřejností ...

Čapek K., Hovory s T. G. M.

Reálná x ideální demokracie

- **Reálná demokracie** (dosažitelná) je vždy **nedokonalá** a měla by si klást **přiměřené cíle**.
- Pokud si stanoví **cíl** (jakkoliv sám o sobě pozitivní) **mimo možnosti či ochotu většiny lidí**, nezbyvá než je k tomu **donutit** a to ústí v nějakou formu **totality**.
- **Ideální**, zcela naplněná forma **demokracie** je **utopickou představou**.

Znaky reálné demokracie

- Státní moc je **odvozena od suverenity lidí/lidu** a **slouží alespoň většině** z nich.
- **Dodržování lidských práv a svobod.**
- **Právní stát = vláda práva = rovnost před zákonem.**
- **Politická svoboda.**
- Pravidelné **svobodné volby.**
- **Právo ucházet se o úřad.**

- Dělbba moci zajistí kontrolu = **moc zákonodárná, výkonná, soudní.**
- **Nezávislé soudy.**
- Vláda většiny, ale i **důsledná ochrana práv menšin!!!!!!!!!!!!**
- **Decentralizace státní správy a samosprávy.**
- **Ochrana soukromého vlastnictví a svoboda podnikání.**
- **Sociální spravedlnost** (udržet únosnou míru sociální nerovnosti!).

Základní otázky demokracie

- 1) Proč zrovna demokracie?** Je to jediný politický systém, kde se státní moc odvíjí od všeho lidu.
- 2) Kdo je „lid“?** Dnes všichni, kdo mají volební právo. (*V antickém Řecku to byla asi ¼ obyvatel*).
- 3) Proč vláda většiny?** Jednomyslná shoda všech by nebyla možná svobodně bez donucení. Proto rozhoduje svobodně dosažená většina.

4) Co je to většina? Při rozhodování mezi dvěma možnostmi je to více než $\frac{1}{2}$ tedy tzv. **absolutní většina** (např. 50,1 % : 49,9 %).

U tří a více možností je to možnost, která získala nejvíce stoupenců tedy tzv. **relativní většina** (to může znamenat, že zvítězí varianta - kandidát, kterou většina nechtěla – přesto je to demokratické)!!!

*Např. v roce 1998 byl senátorem za obvod Frýdek-Místek zvolen kandidát, který obdržel pouze 7,7 % ze všech možných hlasů (**příčemž absolutní většina voličů vůbec k volbám nepřišla!!!**).*

Při hlasování mohou být stanoveny i jiné většiny např. většina $\frac{3}{5}$ poslanců a $\frac{3}{5}$ senátorů nutná pro změnu ústavy v ČR. Zde mluvíme o tzv. **kvalifikované většině**.

5) Jak zabránit „tyranii většiny“? Je jasné, že většina nemusí mít pravdu, může vládnout nespravedlivě a potírat menšiny.

Řešením je **omezení vlády Ústavou** (dělba moci, úloha Ústavního soudu) a **bezpodmínečné dodržování lidských práv**.

Velmi názorně je to popsáno v knize F. Zakarii Budoucnost svobody – kapitola Cesta dlážděná omyly, strana 73 – 108.

6) **Přímá nebo zastupitelská demokracie.**

Volby nebo referenda?

Každý z nás má jiné představy, požadavky, znalosti a zkušenosti.

Tato rozpornost je **základem všech konfliktů** ve společnosti.

Volbami přenášíme prostřednictvím svých zástupců **společenské konflikty do parlamentu**, kde řešení vzniká velmi často **kompromisem = zastupitelská demokracie.**

Přímá demokracie = referendum (všelidové hlasování)
Jde o jednorázové hlasování většiny a to nese riziko zneužití.

Zatímco kompromis se v parlamentu tvoří dlouhodobě, často při opakovaných debatách o nějakém problému, v referendu může momentálně rozezlená většina odhlasovat rozhodnutí, které se pak obtížně bere zpět!!!

Referendum klade **vysoké nároky na znalosti a morální kvality jednotlivce!!!!!!!**

Referendum může velmi **rychle rozdělit společnost** do nepřátelských táborů **nebo stupňovat konflikt** ve společnosti.

U nás zatím jako doplněk zastupitelské demokracie.

Např. ve Švýcarsku hojně využíváno.

Hlava první Ústavy ČR - podstata demokratického zřízení

Čl. 1 Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.

Čl. 2

(1) Lid je zdrojem veškeré právní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

(2) Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.

(3) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon.

(4) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Čl. 3 Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.

Čl. 4 Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.

Čl. 5 Politický systém je založen na svobodném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.

Čl. 6 Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.

Čl. 9

(2) Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná.

(3) Výkladem právních norem nelze oprávnit odstranění nebo ohrožení základů demokratického státu.

Demokracie a svoboda

- V roce 1900 **neexistoval stát s volbami.**
- V roce 2004 volby už **ve 119 státech tj. 62% všech zemí světa.**
- **Demokracie však vždy neznamená svobodu!!!**

- V mnoha zemích funguje pouze **tzv. volební (neliberální, nesvobodná) demokracie** – volby se sice opakují, ale vládne v podstatě autokratický vůdce a svobody jednotlivců jsou neúplné či nejisté (Rusko, Bělorusko, Venezuela, řada afrických zemí ...).
- *Typem politického vůdce zde bývá oblíbený autokrat, namátkou Vladimir Putin, Alexandr Lukašenko, Hugo Chávez, ... který dlouhodobě potlačuje opozici, svobodu projevu, ...*

Vladimir Vladimirovič Putin

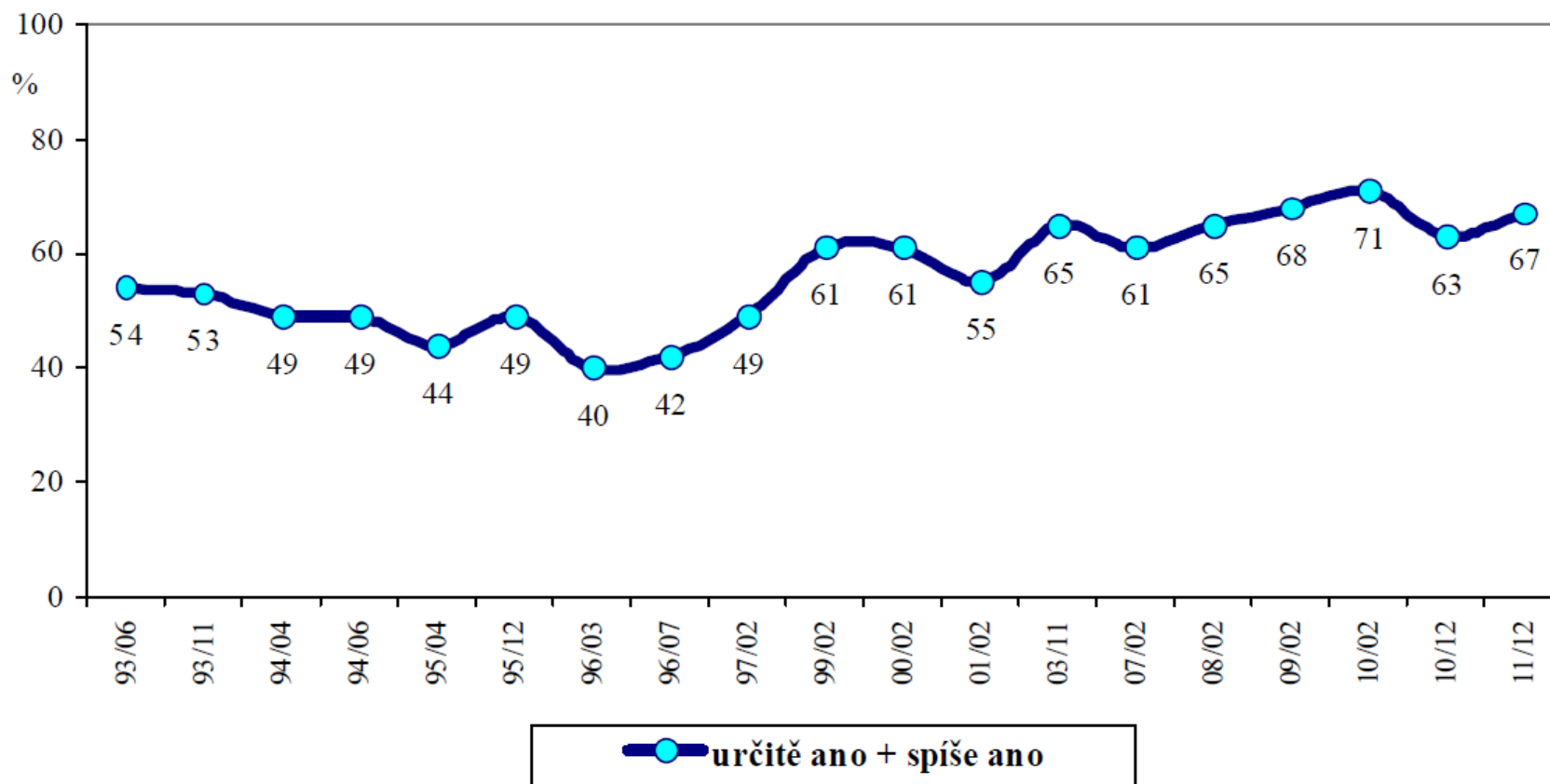
Alexandr Grigorjevič Lukašenko

Hugo Rafael Chávez Frías

- Opakem je **tzv. liberální demokracie**, kde občanské svobody jsou skutečné a zaručené vládou práva
- Mezi těmito dvěma formami demokracie se nachází i **dnešní ČR, kde volání po vládě „pevné ruky“ má také mnoho zastánců.**

*"Myslíte si, že by bylo dobře, kdyby v naší zemi vládla pevná ruka
a někdo jasně určil, co se má dělat?"*

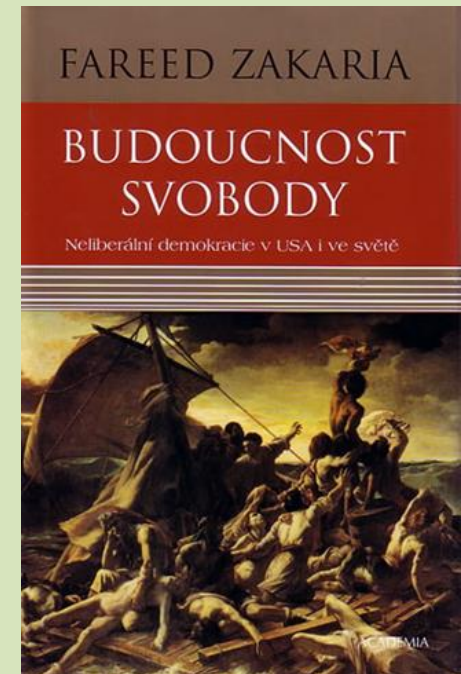

Pramen: STEM, Trendy 1993-2011

Významným souhrnem poznatků o vztahu demokracie a svobody je publikace vlivného amerického politologa a novináře Fareeda Zakarii **Budoucnost svobody** – zde několik postřehů z knihy:

- *Ve svobodných a regulérních volbách mohou vyhrát rasisté, fašisté, ...*
- *Mít demokracii neznamena mít dobrou vládu.*
- *Otroctví nezaniklo proto, že by jeho zastánci prohráli ve volbách.*
- *Americký nejvyšší soud má v čele devět nevolených členů na doživotí.*

- *Nejprve kapitalismus a vláda práva, pak teprve demokracie (např. jižní Korea, Tchaj-wan, Thajsko – první volby až po desetiletích demokratizace a bohatnutí).*
- *V bohaté společnosti je demokracie prakticky nesmrtelná.*
- *Příliš uspěchaná demokratizace ústí v tyranii (Tanzanie, Keňa, Ghana,...).*
- *Veškeré země třetího světa s populací přes milion obyvatel, které mají trvalou demokratickou zkušenost, jsou bývalé britské kolonie.*

Demokratický ekonomický systém

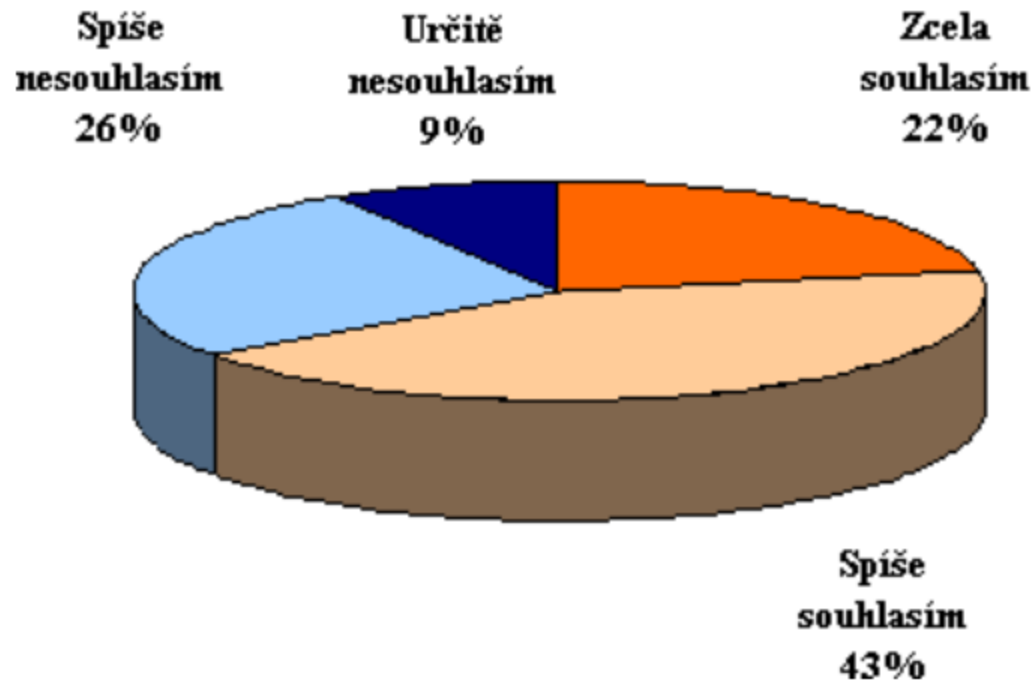
- Myšlenek se lidé nenají, pro přežití demokracie je nutné **zajistit i určitou úroveň bohatství** v ekonomickém slova smyslu.
- Proto každá lidská společnost hledá odpovědi na **tři základní ekonomické otázky**:
  - **Co?** (jaké výrobky vyrábět a v jakém množství)
  - **Jak?** (jaké zdroje a technologie používat)
  - **Pro koho?** (jak rozdělovat příjem, tedy má být někdo zvýhodněn)

- Na tyto otázky se jednotlivé státy pokoušejí reagovat použitím **různých ekonomických systémů**:
  - **Centrálně plánovaná ekonomika** (u nás v letech totality) – o ekonomických otázkách **rozhoduje stát**.
  - **Tržní ekonomika** – o ekonomických otázkách **rozhoduje trh**.
  - **Smíšená ekonomika** (nynější stav u nás) – **tržní principy jsou doplněny rozhodováním vlády** – státu. Označuje se také jako demokratický kapitalismus a dnes se jedná o **standardní ekonomický model vyspělých demokratických států**.

- **Otázka majetku je pro fungování demokracie zásadní.**
- Rostoucí **majetková nerovnováha** může být **pro demokracii likvidační** (např. vývoj athénské polis)

- **Majetek je nejzákladnějším výrobním prostředkem a pokud není jeho rozdělení ve společnosti udržováno na únosné úrovni pak zcela logicky:**
  - Majetní **dále bohatnou**
  - Nemajetní **dále chudnou**

- **Moderní demokracie** (v první řadě skandinávské země) to řeší **kompensačními mechanismy omezujícími extrémny:**
  - Odstupňované zdanění
  - Systém sociální péče

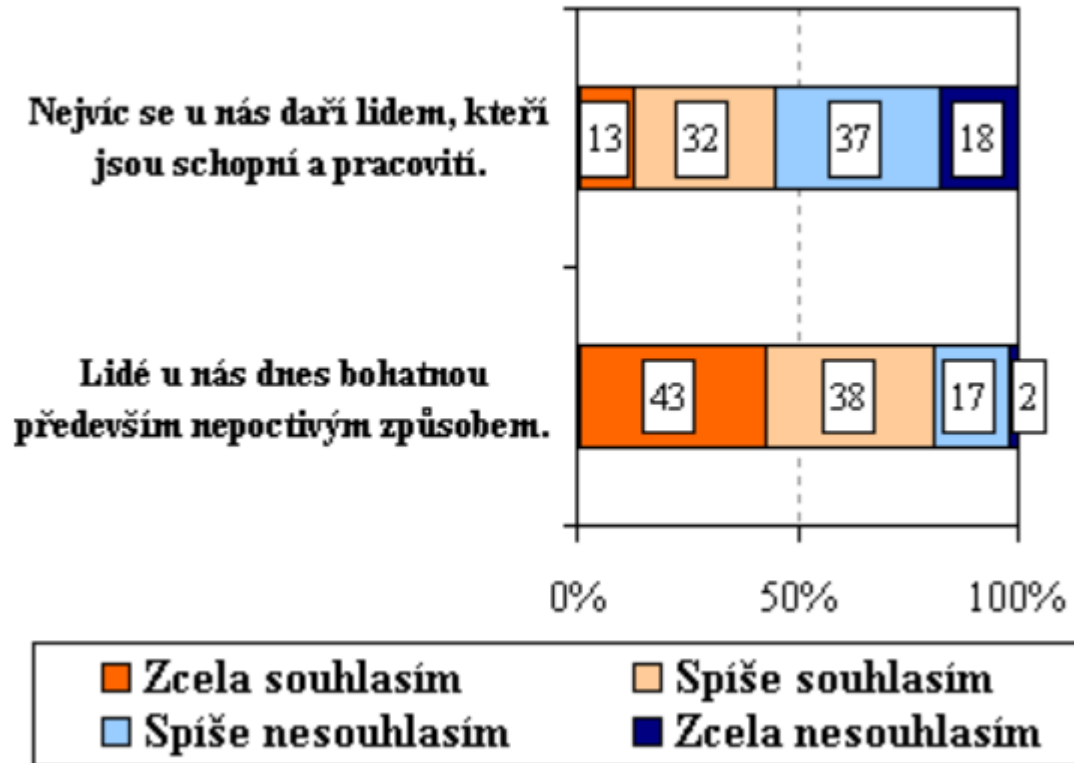

„Je správné, aby skutečně schopní lidé měli mnoho peněz, třeba i milióny.“ (%)

Pramen: STEM, Trendy 2008/12, 1282 respondentů

Názory na to, jakým způsobem se u nás lidé stávají bohatými (%)

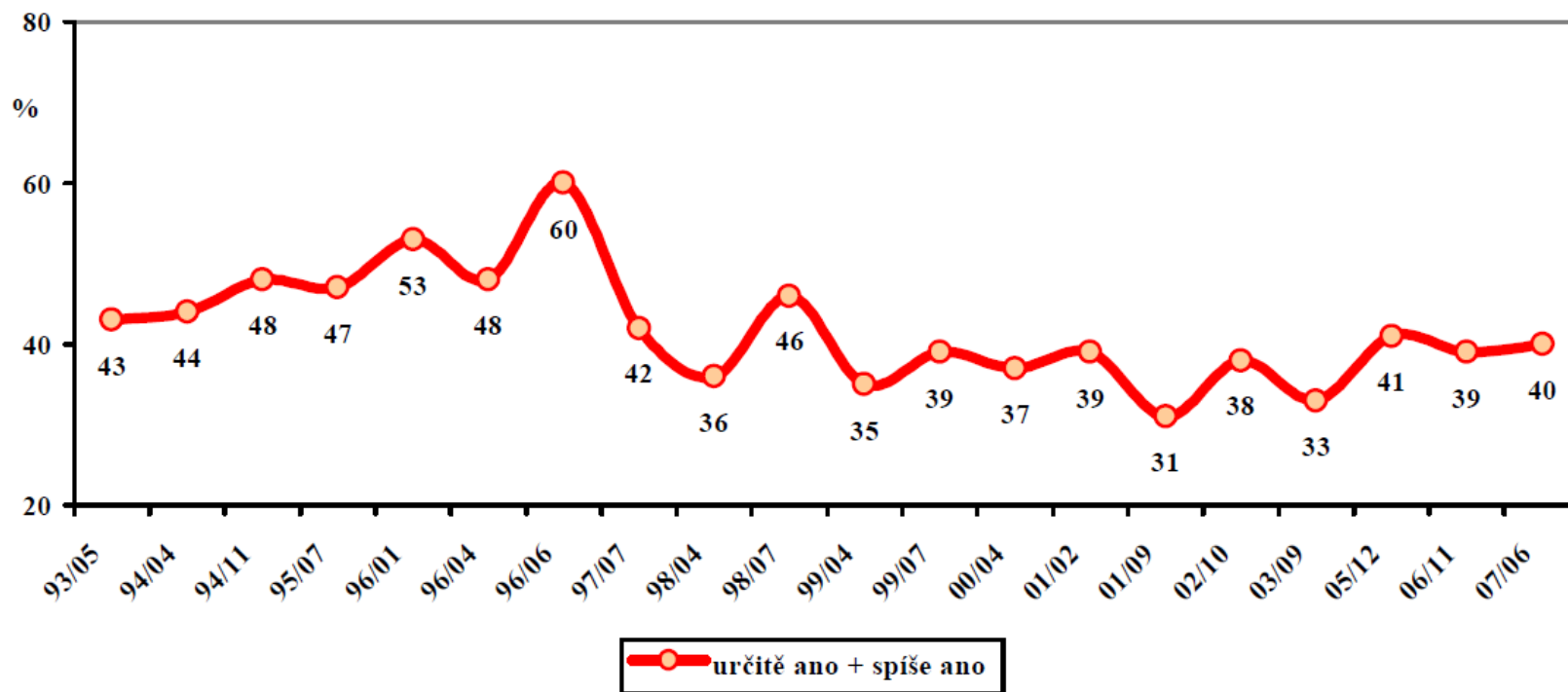
Pramen: STEM, Trendy 2008/12, 1282 respondentů

Kritika demokracie

- Kritizovány bývají mnohé základy demokracie:
  - **Kritika vlády** buď proto, že vládne určitá uzavřená mocenská elita (teorie elit), jiní naopak kritizují za to, že jde o vládu většiny, která své názory vnucuje menšinám.
  - **Kritika voleb** spočívá nejčastěji v tom, že při nich nejsou voleni odborníci, ale stranami navržený kandidáti nebo ti, kdo na sebe strhnou pozornost masy voličů.

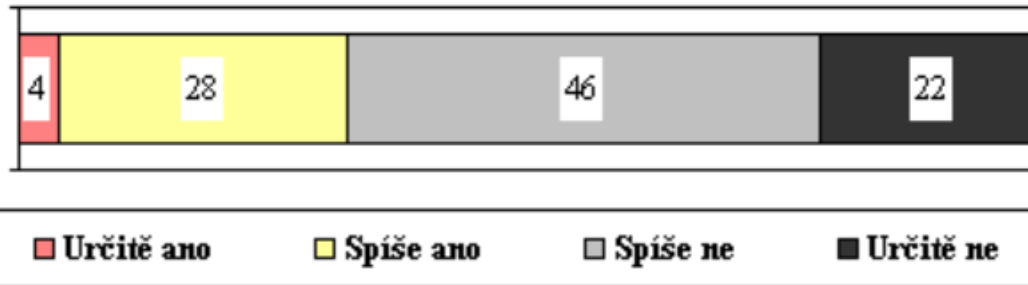
- Na reálné demokracii **je skutečně co kritizovat** – nejen v naší zemi k tomu máme příkladů více než dost.
- I kriticky naladěný účastník manifestace se svým způsobem podílí na demokracii – **demokratická vláda potřebuje opozici!**
- Přesto je pravděpodobně vhodnější **postupně odstraňovat chyby demokracie** než odstranit demokracii samotnou!!!
- **Čím ji případně nahradit???**
- Demokratický režim má k dispozici **mnoho nástrojů pro vlastní zlepšení, ale ne vždy je účinně využívá.**

"Jste spokojen(a) se způsobem, jakým funguje demokracie v naší zemi?"

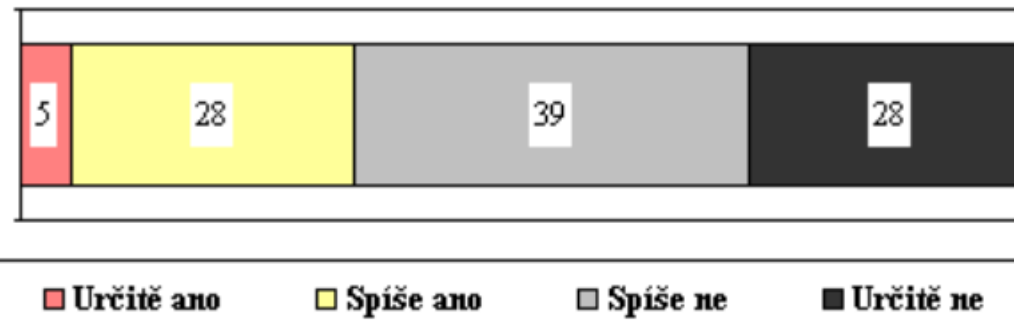
Pramen: STEM, Trendy 1993-2007 (v letech 1993-2000 otázka zněla „Celkově vzato, do jaké míry jste spokojen(a) s tím, jak funguje demokracie v České republice?“, odpovědi: velmi spokojen(a), docela spokojen(a), dost nespokojen(a), zcela nespokojen(a))

**"Jste spokojen(a) se způsobem, jakým funguje
demokracie v naší zemi?" (%)**

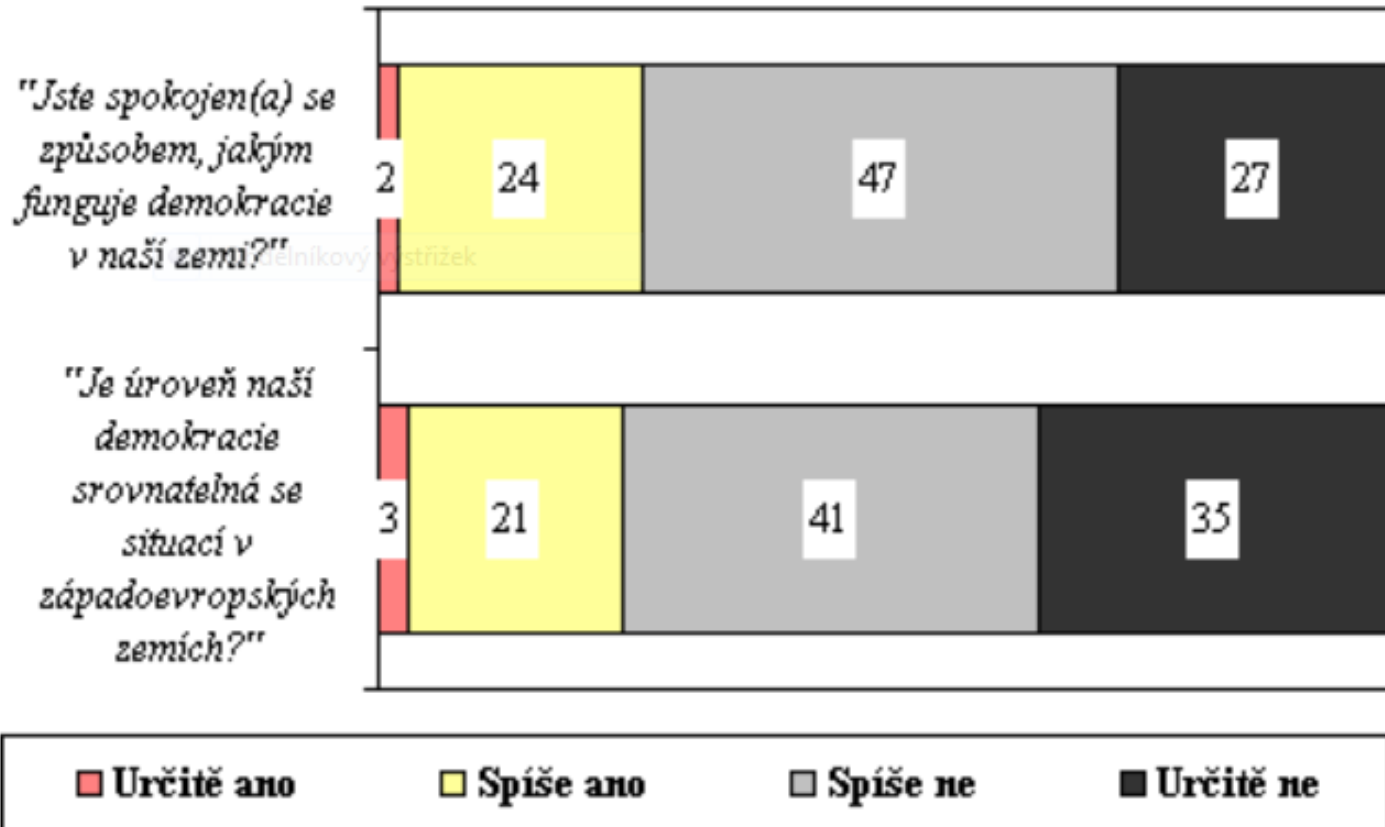
Pramen: STEM, Trendy 6/2009, 1282 respondentů starších 18 let

**"Je úroveň naší demokracie srovnatelná se situací
v západoevropských zemích?" (%)**

Pramen: STEM, Trendy 6/2009, 1282 respondentů starších 18 let

Názory na úroveň demokracie v naší zemi (%)

Pramen: STEM, Trendy 12/2011, 1227 respondentů starších 18 let

- „**Jak si opatřit demokracii**“ aneb španělský případ:
- **1492 – 1588** – Š. zbavené nadvlády muslimských Maurů a sjednocené pod vládou katolických panovníků bohatlo z obrovského přílivu zlata a stříbra z Nového Světa = **enormní množství drahých kovů** = obrovská inflace = likvidace konkurenceschopnosti španělského obchodu a výroby. Š. navíc vypovědělo ekonomicky značnou část nejvitálnějších vrstev obyvatelstva (Židů a Maurů), které se odmítli nechat pokřtít.
- Porážka Š. flotily v kanále La Manche – **1588** = zbyly gigantické dluhy = král odstranil poslední zbytky politické svobody a podrobil všechny stavy neomezenému despotismu. (Politický úpadek Š. jako světové velmoci byl současně doprovázen prudkým rozmachem kultury (např. Miguel de Cervantes).
- Vyhnání 250 000 pokřtěných Maurů – **1610** = další rána ekonomice.

- **1665 – 1700** – po ztrátě pozice světové velmoci č. 1 ztrácí Š. vliv i v Evropě, vůdčí roli přebírá Francie. Další ekonomická devastace, pokles populace, vylidňování rozsáhlých oblastí, král nebyl schopen platit ani své služebnictvo. Místy i návrat ke směnnému obchodu.
- **1700 – 1788** – období ekonomického zotavení = králové z původem francouzského rodu Bourbonů se obklopili schopnými ministry z Francie a Itálie (nový daňový systém, podpora amerického obchodu, ...). V zemi **neproběhla průmyslová revoluce, zůstala „pozadu“**.
- **1788 – 1808** – zcela neschopný panovník Karel IV. Španělský dopustil, aby se faktickým vládcem stal královnin milenec Manuel de Godoy.
Š. se dostalo pod vliv Francie – Napoleon I. předal š. trůn svému bratru Josefovi.

- **1808 – 1813** – Š. pod nadvládou Francie – válka za nezávislost s pomocí Angličanů vedla k znovu k vládě Ferdinanda VII. = občanská válka, ztráta některých amerických kolonií.
- **1814 – 1921** - občanské války ve kterých bojovali uchazeči o nárok na trůn, krátkodobě konstituční monarchie i republika, ale vše skončilo v chaosu převratem generála Serrana a obnovou konstituční monarchie (Alfonso XII.) = povoleny pouze dvě politické strany, zákaz odborových organizací. Ztráta posledních amerických kolonií. Nástup dělnického hnutí a také snahy některých oblastí o autonomii (např. Katalánsko).

Ekonomický vzestup během I. světové války, kdy Š. zůstalo neutrální ukončily nepokoje dělníků požadujících vyšší mzdy a také španělská chřipka = růst hospodářských a sociálních potíží.

- **1921 – 1931** – po porážce Š. v Maroku proběhl s požehnáním krále převrat generála de Rivery, ale následná diktatura situaci neuklidnila, král musel generála odvolat a v následných komunálních volbách v roce 1931 zvítězili republikáni – Š. bylo podruhé prohlášeno republikou.
- **1931 – 1939** – republika měla podporu širokých vrstev obyvatelstva, došlo k mnoha modernizačním reformám, avšak **odpor církve, velkostatkářů, buržoazie a části armády** neumožnil upevnění státu (přidala se hospodářská krize).
Spojenectví levicových republikánů, socialistů a komunistů zvítězilo ve volbách do parlamentu v roce 1936, pravice vítězství neuznala a začala občanská válka (1936 – 1939) . Obě strany (s podporu dalších zemí), republikáni i nakonec vítězní nacionalisté generála Franca vedli boje s nebývalou brutalitou (masakry civilistů a zajatců) = výsledkem 500 000 mrtvých a po válce 150 000 popravených.

- **1939 – 1975** – diktátorský režim generála Francisca Franca s podporou armády a katolické církve = důraz na tradiční hodnoty rodinné a církevní. Za II. světové války neutrální Š. se v roce 1946 dostalo **ekonomicky zcela na dno** (nízké mzdy, sucho, hlad).

V této kritické situaci byl v roce 1947 v referendu přijat důležitý **zákon o nástupnictví hlavy státu**. V němž mimo jiné stálo:

- *Š. je katolický, sociální a zastupitelský stát, v souladu se svou tradicí se ustanovuje jako království.*
- *... pokud by předem jmenován nástupce a hlava státu zemře či je nezpůsobilá vykonávat svůj úřad, regentská rada určí na tajném a nepřerušovaném zasedání alespoň dvěma třetinami hlasů osobu z královského rodu ... Podmínky : muž a Španěl starší třiceti let, katolík, má všechny nezbytné předpoklady pro výkon svého vznešeného poslání a složí přísahu věrnosti ...*

- *Zákon byl schválen 82% hlasů a znamenal posílení legitimacy Francova režimu. V roce 1948 se šéf (caudillo) Š. státu Franco a barcelonský hrabě don Juan Bourbonský (pretendent trůnu) dohodli že Juanův syn a nástupce Juan Carlos bude vychováván a vzděláván ve Španělsku. **Franco vlastně de facto vybral budoucího krále a dokonce rozhodl i o jeho vojenské vzdělání.***
- Postupně se o dosud zcela izolované Š. začali zajímat země jako o spojence proti Sovětskému svazu (smlouva s Vatikánem, letecké základny USA, přijetí do OSN v roce 1955).
- V šedesátých letech vzestup baskických teroristů z organizace ETA (Baskicko a jeho svoboda) a rovněž rychlý hospodářský růst (podpora z MMF a rozvoj turistiky).
- **Politická práva občanů však byla silně omezená.**

- V roce 1969 **Franco oficiálně ustanovil Juana Carlose, vnuka Alfonsa XIII., za svého nástupce.**
- 20. 11. 1975 **zemřel diktátor Franco**
- 22. 11. 1975 **nastoupil Juan Carlos I. na trůn a zahájil demokratizační proces** – vybral si na pozici nového předsedy vlády **frankistického politika Adolfa Suáreze** (v roce 2007 obsadil v anketě Největší Španělské historie 5. místo) – ten v roce 1976 v parlamentu a pak v referendu prosadil **reformu vedoucí k vyrovnání s minulostí** (povolení všech stran včetně komunistické, odstranění cenzury, zákaz pronásledování a ostouzení příslušníků frankistického režimu, amnestie a rehabilitace politických vězňů, král jako vrchní velitel) a ke **svobodným volbám.**
- V roce 1977 vyhrál Suárez se stranou Svaz demokratického středu volby. V roce 1978 **schválilo 90% voličů novou demokratickou ústavu.**

- Klíčový okamžik, který měl **prokázat životaschopnost š. demokracie** nastal v únoru 1981 po pádu Suarézovi vlády, kdy bylo jasné, že další volby vyhrají socialisté (panovala obava, zda si po vítězství nebudou chtít „vyřídit účty“).
- Jednání parlamentu přerušil **23. 2. 1981 pokus o puč** vedený podplukovníkem policie Antoniem Tejerem, který vzal poslance jako rukojmí – **král využil své kontakty ze studií na vojenských školách a během noci dosáhl autority vrchního velitele a Tejero se vzdal.**
- **Předání moci socialistům po volbách 1982 bylo bezproblémové** – ve stejném roce vstoupilo Š. do NATO a v roce 1986 do tehdejšího Evropského společenství ...

Otázky

1. Znáte nějaká literární díla, která by se dala označit jako utopie?
2. Jak se moderní demokracie brání „tyranii většiny“?
3. V jakém případě bylo v ČR použito celostátní referendum?
4. Co je to neliberální demokracie?
5. Jak byste zhodnotili tzv. šedou ekonomiku (černý trh, melouchaření, ...) z hlediska principů tržní ekonomiky?
6. K čemu směřují kompenzační ekonomické mechanismy v moderních demokraciích?

V prezentaci jsem využil následujících zdrojů:

- DAVID, R., *Politologie*. 5. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005
- ZAKARIA, F., *Budoucnost svobody*. 2. vyd. Praha: Academia, 2005
- ČAPEK, K., *Hovory s T. G. M.* 7. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969
- DAHL, R. A., *Demokracie a její kritici*, 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995
- KOHÁK, E., *Průvodce po demokracii*, 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Referendum>
- <http://www.bux.cz/knihy/32954-budoucnost-svobody-neliberalni-demokracie-v-usa-i-ve-svete.html>
- <http://www.stem.cz>